

HYLKEMA
CONSULTANTS

ARCHITECTUUR
ERFGOED
HERONTWIKKELING

Bouwhistorische verkenning

Joods Werkdorp

© 2012, Hylkema Consultants BV

POSTADRES
DOELENSTRAAT 20
3512 XJ UTRECHT

T: +31 (0)30 2328866
info@hylkemaconsultants.nl
www.hylkemaconsultants.nl

BTW NL 80.44.205.15
BIC-code: RABO NL 2 U
KvK 30130142

Inhoud

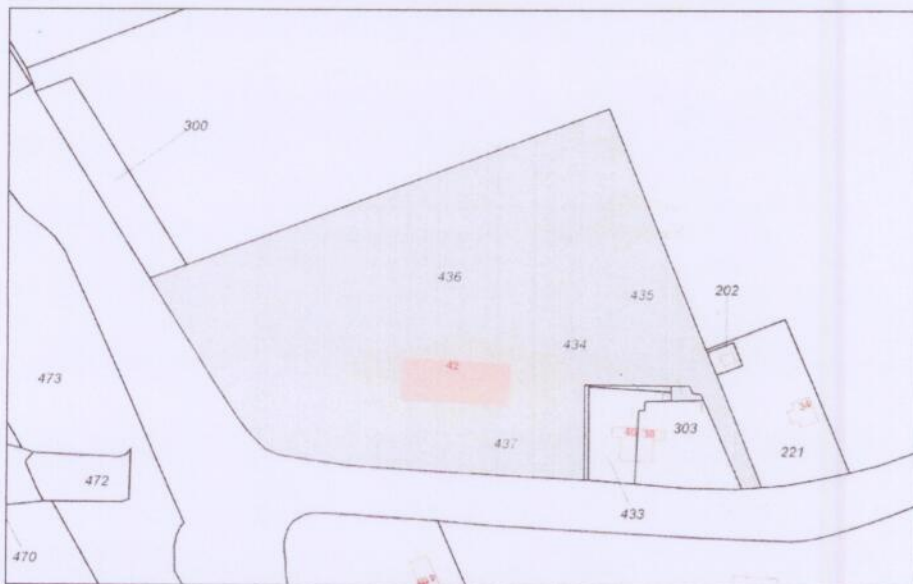
ALGEMENE GEGEVENS	4
HOOFDSTUK 1 INLEIDING	5
HOOFDSTUK 2 BOUWGESCHIEDENIS	7
2.1 Stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis	7
2.2 Bouwgeschiedenis	7
Fase 0: 1936-1937 - bouw Joods Werkdorp	7
Fase 1: 1939 - vergroting eetzaal en keuken	9
Fase 2: Situatie tijdens en direct na WOII	11
Fase 3: Landbouwopleidingsinstituten	11
Fase 4: galerie	13
HOOFDSTUK 3 BOUWHISTORISCHE BESCHRIJVING	15
3.1 Inleiding	15
3.2 Stedenbouwkundige situatie	15
3.3 Extérieur	15
3.4 Constructie	17
3.5 Interieur	17
HOOFDSTUK 4 WAARDESTELLING	19
4.1 Inleiding	19
4.2 Extérieur	19
4.3 Constructie	20
4.4 Interieur	21
4.5 Samenvatting	21
HOOFDSTUK 5 ADVIES	22
COLOFON	24
VERANTWOORDING	24

Algemene gegevens

Naam:	Joods Werkdorp
Adres:	Nieuwesluiserweg 42 te Slootdorp
Gemeente:	Hollandse Kroon (voormalige gemeente Wieringermeer)
Kad.gemeente:	Wieringermeer
Kad. sectie/nr.:	A/325
Monument:	516084 (gemeenschapsgebouw)
Complex:	516083
Redengevende omschrijving, onderdeel 'waardering':	Het complex van gemeenschapsgebouw met bijbehorend terrein is van algemeen belang wegens cultuur- en architectuurhistorische waarde als gaaf bewaard voorbeeld van een dergelijk bouwwerk gebouwd door en bedoeld voor omscholing van uit Nazi-Duitsland afkomstige Joodse vluchtelingen. Het hoofdgebouw sluit aan bij de gestandaardiseerde boerderijbouw in de Wieringermeer en het complex heeft situationele waarde vanwege de prominente ligging aan de westelijke invalsweg vanuit Wieringerwaard en ensemblewaarden vanwege de historische-ruimtelijke samenhang van hoofdgebouw en achterliggend terrein, waarvan de halfronde structuur goed herkenbaar is gebleven.

Locatie:

Hoofdstuk 1

Inleiding

Voorliggende bouwhistorische verkenning heeft betrekking op het voormalige gemeenschapshuis, welke onderdeel uit maakte van het Joods Werkdorp. Niet alleen het gemeenschapshuis, maar ook het bijbehorende terrein beschermd als rijksmonument. De verkenning is uitgevoerd zijn volgens de 'Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek' (opgesteld in 2009). Deze bouwhistorische verkenning heeft als doel om te onderzoeken welke onderdelen van de gebouwen bijdragen aan de monumentwaarde van het onderzochte pand. Bij herbestemming kan deze interne waardering gebruikt worden door de architect om (indien nodig) het pand op een verantwoorde manier te wijzigen, zonder de monumentwaarden aan te tasten.

De bouwhistorische verkenning is als volgt opgebouwd:

Hoofdstuk 2 bespreekt de historische achtergrond op het gebied van de stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis en de bouwgeschiedenis van de verschillende gebouwen.

Hoofdstuk 3 beschrijft het gemeenschapshuis in bouwhistorische termen. Niet alleen het exterieur, maar ook de constructie en het interieur worden beschreven.

Hoofdstuk 4 geeft op basis van zowel tekst als ingekleurde plattegronden inzicht in de waardering van de aanwezige monumentwaarden.

Het rapport wordt afgesloten met een conclusie en enkele adviezen.

1934 – De percelen waarop later het Joods Werkdorp werd gerealiseerd. De landbouwschuur 'Oostwaardhoeve' was al aanwezig. Bron: watwaswaar.nl

Verschillende type boerderijen die vlak na de inpoldering van de Wieringermeer werden gerealiseerd. Rechts onder het gemeenschapshuis van het Joods Werkdorp, linksboven de boerderij type M. Bron: Noord-Hollands archief.

1934: Het kamp in opbouw met de tijdelijke barakken langs het kanaal. Bron: Stegeman (1983)

1934: Het Joods Werkdorp in oprichting. Het dorp bestaat uit enkele schonken barakken, een houten kantoor en een landbouwschuur. Bron: regionaal archief Alkmaar.

Hoofdstuk 2

Bouwgeschiedenis

2.1 Stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis

Het Joods Werkdorp is gelegen in de Wieringermeerpolder. Deze polder werd in 1927 aangelegd, rond dezelfde tijd als de afsluiting van de Zuiderzee, het huidige IJsselmeer. Vanaf 1934 kon de nieuwe polder in gebruik worden genomen. De uitgifte van landbouwgronden gebeurde stapsgewijs, men begon vanuit de land-kant, de percelen van het later Joods Werkdorp werden als één van de eerste percelen uitgegeven. De Wieringermeerpolder werd gekenmerkt door zijn boomloze uitgestrektheid. Slechts her en der waren boerderijen met rode pannen daken. Vanuit de Directie Wieringermeer werden verschillende type boerderijen en landbouwschuren voor de Wieringermeerpolder ontworpen.

2.2 Bouwgeschiedenis

Fase 0: 1936-1937 - bouw Joods Werkdorp

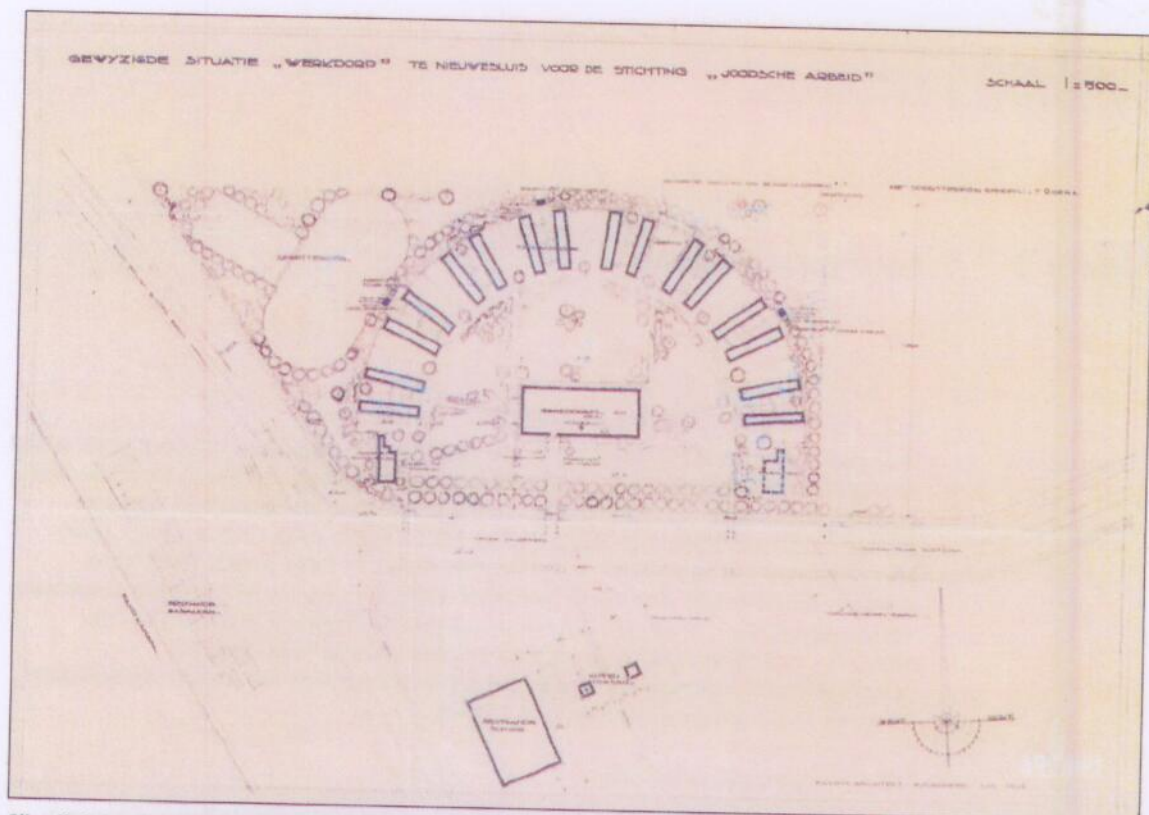
In 1934 werd het Joods Werkdorp opgericht. De Stichting Joodsche Arbeid ving hier Joodse vluchtelingen uit Nazi-Duitsland op. Het werkdorp functioneerde als doorgangskolonie, zodra men een vak had geleerd emigreerde de joden. De eerste bebouwing bestond uit een grote landbouwschuur¹ aan de overzijde van de weg, twee barakken² langs het Waardkanaal en twee houten gebouwen³.

De eerste bewoners knapten de barakken op en breidde het aantal uit tot zestien, deze kwamen in een halve cirkel om de bouwlocatie van het gemeenschapsgebouw te staan. Omdat de eerste bewoners vooral jonge joodse kooplieden, ambachtslieden, kantoorbedienden en academisch waren of jongeren zonder praktische werkervaring moest men eerst ervaring op doen met de bouw van een smederij (metaalwerkplaats) en een meubelmakerij, daarna begon men pas met de bouw van het gemeenschapshuis. Na oplevering van dit gebouw werd de bouwafdeling opgeheven. Om geen

¹ Dit type landbouwschuur was door de Wieringermeer directie op verschillende plaatsen in de polder gebouwd en kon bij het Rijk worden gehuurd.

² Deze waren voorheen in gebruik door de arbeiders die aan inpoldering hadden gewerkt en werden door de Wieringermeer directie aan het Joods Werkdorp geschonken. Later zouden ook andere provincies oude en niet meer gebruikte barakken (o.a. van werkverschaffing) aan het Joods Werkdorp schenken. Bron: Alkmaarsche Courant 17/03/1937 p. 9

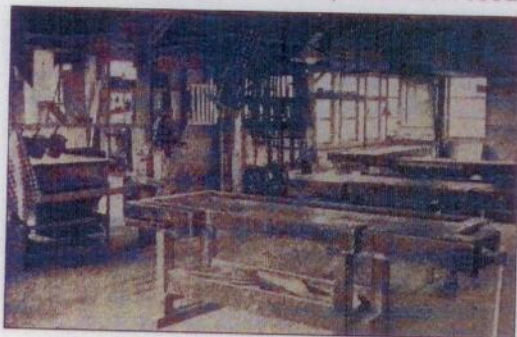
³ Deze waren door de Directie Wieringermeer tijdens de inpoldering gebruikt als kantoor. In de volksmond werd het houten gebouw het Haukeshuis genoemd. Het rechter gebouw werd bewoond door de directie en in het linker houten huis (werd het Tweede Haukeshuis genoemd, en later 'Haukeshuis', hier woonde de meisjes en personeelsleden (en later ook de getrouwde stellen. In 1936 brandde het kantoor en de woning van de directeur af (rechter huis), het andere gebouw werd in 1960 afgebroken. Bron: Stegeman (1983, p.87-88) en Schager Courant 04/10/1934 p.5 kranten.archiefalkmaar.nl

Situatietekening behorende bij de aangepaste bouwtekeningen van december 1936.

De bouw van het gemeenschapshuis. Bron: Joods Historisch Museum, fotoalbum Hans Steinweg.

Interieur van de meubelmakerij in één van de barakken. Bron: Alkmaarsche Courant 20-03-1937.

De fundering van het gemeenschapshuis. Bron: Joods Historisch Museum, fotoalbum Hans Steinweg.

concurrentie op de Nederlandse arbeidsmarkt te vormen werden de arbeidskrachten van het Joods Werkdorp alleen voor eigen gebruik ingezet.⁴

Het gemeenschapshuis werd ontworpen door binnenhuisarchitect Paul Bromberg⁵ en architect F. Klein⁶. Klein had tevens verschillende boerderijen in de nieuwe Wieringermeerpolder ontworpen. Het type sloot aan bij het boerderij-type M, waarvan er in 1934 een 9-tal werd gebouwd.⁷ Het gebouw werd zo ontworpen dat als het Joods Werkdorp opgeheven zou worden, het gebouw met geringe kosten tot een normale boerderij kon worden ingericht.

Het gemeenschapshuis had op de begane grond een grote eetzaal/recreatiezaal (voor 250 personen) welke met grote luiken was verbonden met de naastgelegen (koosjer) keuken. Op de begane grond was tevens een cursuslokaal waar 's avonds theoretische lessen werden gegeven. Aan de achterzijde waren diverse ruimtes die voor het boerenbedrijf werden gebruikt zoals berging en een melkhuis, vanuit het melkhuis was een kelder bereikbaar. Op de verdieping was een kleine ruimte die dienst deed als synagoge en een grote zolder waar men het teveel aan graan tijdelijk opstoepte.⁸ Alles was in lichte kleuren geschilderd en ingericht met eenvoudige houten meubels.

In 1934 bestond het Joods Werkdorp uit 140 ha land. Ongeveer de helft doet dienst voor de akkerbouw en de andere helft als weidegrond. Men begon met 26 melkkoeien, 8 werkpaarden en ongeveer 60 schapen, maar ook een groot aantal kippen en bijen. In 1937 was het aantal koeien toegenomen tot 60 koeien. Ongeveer 4 ha werd gebruikt voor tuinbouw, hier werd ook geëxperimenteerd met verschillende gewassen.⁹

Fase 1: 1939 – vergroting eetzaal en keuken

Het Joods Werkdorp was in eerste instantie voor 150 mensen opgezet, dit werd gezien als ideaal aantal. Door de situatie in Duitsland oversteeg het aantal aanvragen al snel de beschikbare plekken, in 1939 waren er ongeveer 300 uitgeweken joden in het Joods Werkdorp. In 1938 waren er daarom achter de halve kring met barakken een aantal jeugdbarakken geplaatst. Ook het gemeenschapsbouw werd verbouwd. De dars, die aanvankelijk langs de gehele noordzijde liep en o.a. via darsdeuren (nog aanwezig) in beide kopse gevels toegankelijk was, werd verbouwd tot extra/kleine eetzaal. Dit gebeurde naar ontwerp van A. Elzas.

⁴ Met de regering was overeen gekomen dat de arbeidskrachten en groenten, aardappelen en andere levensmiddelen niet mochten concurreren met de Nederlandse markt.

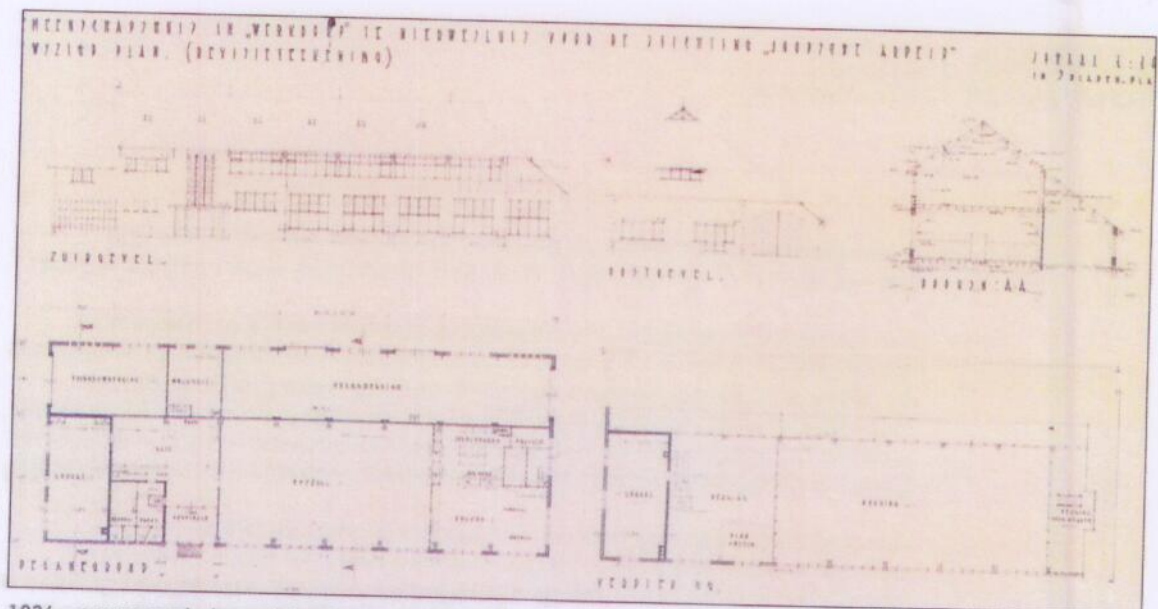
⁵ Zijn ontwerp is vooral terug te vinden in de hal (trap, zitbank) en mogelijk ook in het kleuradvies. Hij paste met name kleuren als koningsblauw, rood, zachtgeel en groen toe. Op de trappartij en in de grote keuken zijn blauw en lichtgroene kleuren aangetroffen op het houtwerk (onderzoek Els Thijssen).

⁶ In opdracht van de Directie Wieringermeer.

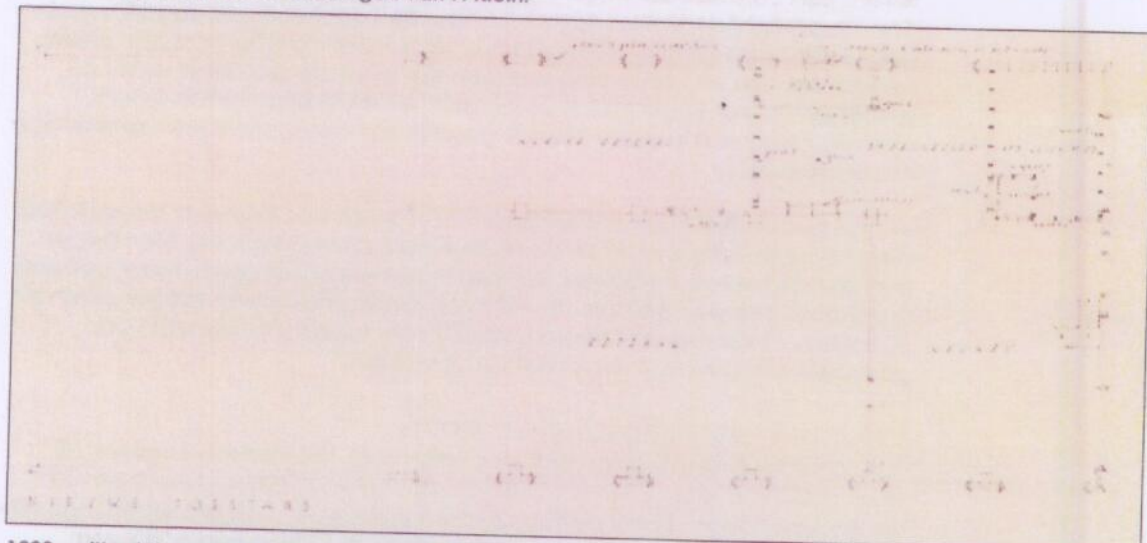
⁷ Dit blijkt uit het onderzoek van Els Thijssen.

⁸ Deze berging/zolder was bereikbaar via de de darsdeuren van de berging aan de achterzijde/noordzijde.

⁹ Alkmaarsche Courant, 22/01/1934 bron: kranten.archiefalkmaar.nl

1936 – aangepaste bouwtekeningen van F. Klein.

1939 – uitbreiding eetzaal en keuken door A. Elzas.

De nieuwe keuken in het gemeenschapshuis.
Bron: Stegeman (1983)

1934 – Interieur Joods Werkdorp, de meubels werden zelf gemaakt. In verband met het koosjer eten moest de bladen van de tafels aan twee kanten te gebruiken zijn, één voor vlees en één voor melkspijzen. Bron: archief Alkmaar.

Tijdens deze verbouwing werden de twee schuifdeuren in de lange noordgevel vervangen door een vensterpartij en een deur met zijvensters. Deze vensters sluiten qua vormgeving aan bij de al bestaande vensters. Tussen de hal en de melkkamer werd een deur aangebracht waardoor de zitbank van Bromberg werd ingekort. Waarschijnlijk is in deze tijd ook een deur tussen de melkkamer en de nieuwe kleine eetzaal aangebracht.¹⁰

De spoelkeuken (met vestibule) en proviandopslag¹¹ werden eveneens in de dars ondergebracht, waarna de bestaande keuken werd vergroot. Voor de darsdeur werd een wand geplaatst, de deur zelf bleef behouden. Op de grens van de keuken, spoelkeuken en proviandopslag kwam een klein kantoortje.

In maart 1941 werd een groot deel van de bewoners door de Duitsers in bussen naar Amsterdam gebracht en later zou een groot deel van de Joden naar het concentratiekamp Mauthausen worden gebracht. Voor de overgebleven 60 bewoners werden er op de zolder van het gemeenschapshuis slaapzalen gerealiseerd. Vanaf augustus van dat jaar werd het Joods Werkdorp gesloten. Veel van de overgebleven Joden doken onder.

Fase 2: Situatie tijdens en direct na WOII

Enige maanden na de ontruiming gaf de Directie Zuiderzeewerken opdracht om het merendeel van de barakken te slopen en het hoofdgebouw als opslag voor stro en graan te gebruiken. Dit werd gedaan om annexatie door de Duitse bezetters te voorkomen. De inventaris werd naar Amsterdam gebracht en werd later gebruikt door het Joods opleidingsinstituut in Sloten bij Amsterdam.

Het Joods Werkdorp kreeg datzelfde jaar nog de functie van proefboerderij voor landbouwmechanisatie. Hiervoor werd de Stichting Proefboerderij voor Landbouwwerktuigen en Landarbeidsmethoden opgericht. De boerderij ging verder onder de naam Oostwaardhoeve, de naam die de landbouwschuur (tegenover het gemeenschapshuis) bij zijn oprichting al had gekregen.

In april 1945 werd Wieringermeerpolder door de Duitsers onder water gezet. Het gevolg was dat veel boerderijen beschadigd raakten en de grond verzilte. De opstallen van Oostwaardhoeve bleven intact. Na de oorlog werd de boerderij tijdelijk in gebruik genomen als landarbeiderskamp.¹² Door de inundatie is de keukenvloer verzakt. Er werd een nieuwe hechthouten vloer gelegd waar een kleed overheen kwam.

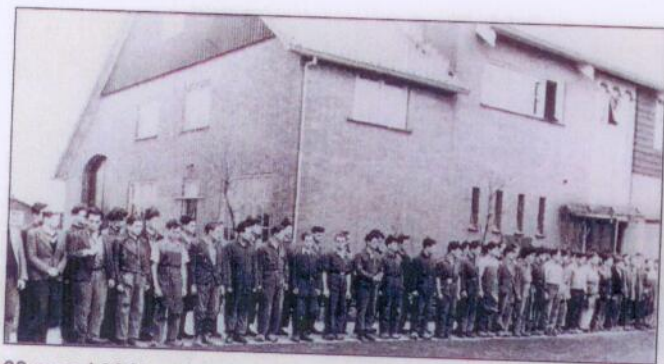
Fase 3: Landbouwopleidingsinstituten

In 1949 ging de Oostwaardhoeve (het voormalige gemeenschapshuis) over van het ministerie van landbouw naar het Instituut voor Landbouwmechanisatie en Rationalisatie in Wageningen. Dankzij Marshallhulp werd in 1954 de Stichting van de Praktijkschool voor

¹⁰ Volgens onderzoek van Els Thijssen.

¹¹ Hier zijn later sanitaire voorzieningen aangebracht, de darsdeur is hierdoor aan het zicht onttrokken.

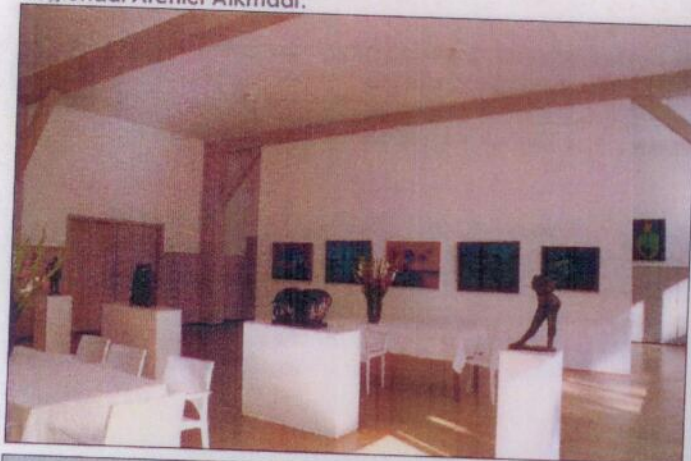
¹² Bron: De waarheid 18/04/1946

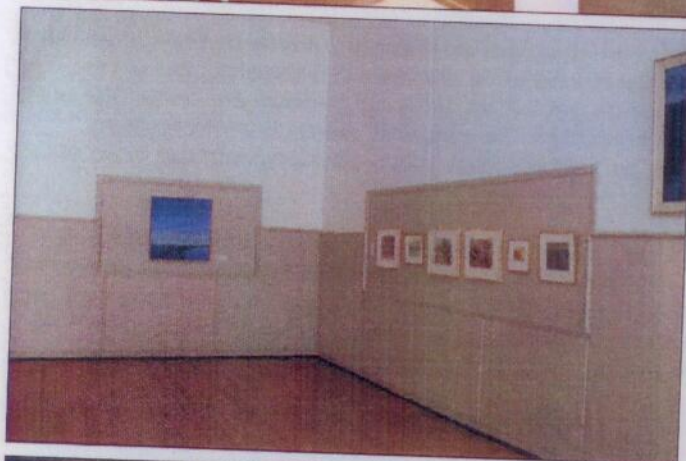
20 maart 1941 ontruiming van het Joods Werkdorp bron: Regionaal Archief Alkmaar.

Gemeenschapshuis in 1987. Bron: Regionaal Archief Alkmaar

Kleine eetzaal met houten vloer uit 1990.

Deur van spoelkeuken naar grote keuken met links kantoortje.

Spoelkeuken

Landbouwmechanisatie mogelijk. In de Oostwaardhoeve werden verschillende faciliteiten gerealiseerd zoals lesruimten, kook- eet- een slaapgelegenheid voor 30 tot 50 cursisten. Ten behoeve van het opleidingscentrum en de huisvesting van studenten was de vide boven de vestibule dichtgemaakt door de vloer te laten aansluiten op de videramen in de zuidgevel. De kleine eetzaal aan de noordzijde werd in drie ruimtes opgedeeld en in de melkkamer kwam een waslokaal met ronde wastrog met kranen. Het kleine kantoortje bij de keuken werd omgebouwd tot telefooncel. Om aan de brandveiligheid te voldoen werd er tegen de oostgevel een brandtrap met branddeur aangebracht.¹³

De praktijkschool verliet Oostwaardhoeve in 1968. Het instituut voor Landbouwmechanisatie en Rationalisme bleef eigenaar. Het werd een proefboerderij voor het testen van werktuigen.¹⁴ In 1987 werd het gemeenschapshuis uiteindelijk afgestoten omdat het niet meer rendabel was. Men verhuisde naar de overkant van de Nieuwesluiserweg.

Fase 4: galerie

Vanaf 1990 werd het gemeenschapshuis als galerie ingericht en bewoond door de galeriehouders Geert van Beijeren Bergen en Hennegouwen en Adriaan van Ravesteijn. Zij hebben het gebouw geprobeerd terug te brengen in de oorspronkelijke situatie. Oude tussenmuren in de eetzaal en op de verdieping werden verwijderd, dit gold ook voor de later aangebracht videvloer boven de vestibule. De vide kreeg hierbij een nieuwe balustrade en de trap werd voorzien van beschotting.

Ook op de begane grond veranderde er het een en ander. Er werd een granitovloer in de bijkeuken en in de melkkamer aangebracht. En de hechthouten vloer van de keuken vervangen door een parketvloer.¹⁵ In de kleine eetzaal werd eveneens een nieuwe houten vloer aangebracht. De grote eetzaal werd voorzien van tentoonstellingswanden om meer wandruimte te creëren.

In de smalle verticale vensters in de provisieruimte (linkerzijde noordgevel) zijn in 1990 de schoepen vervangen door glazen ruiten. De brandtrap tegen de oostelijke gevel is verwijderd en de branddeur vervangen door een raampartij.¹⁶

¹³ Bron: Onderzoek Els Thijssen, interview met A. van Ravesteijn in februari 2012

¹⁴ Inmiddels heette het Instituut voor Mechanisatie, Arbeid en Gebouwen (IMAG)

¹⁵ Hiermee is het teruggebracht naar de oorspronkelijke situatie.

¹⁶ Bron: Onderzoek Els Thijssen, interview met A. van Ravesteijn in februari 2012

Overzichtsfoto van de bestaande situatie. Bron: googlemaps.nl

Westelijke- en zuidelijke gevel. Bron: bouwtechnische opname Vitruvius.

Hoofdstuk 3

Bouwhistorische beschrijving

3.1 Inleiding

Dit derde hoofdstuk beschrijft het voormalige gemeenschapshuis van het Joods Werkdorp in bouwhistorische termen. Eerst wordt kort de stedenbouwkundige situatie besproken, waarna het exterieur en het interieur in beeld en woord wordt toegelicht. De beschrijvingen gelden als basis voor de waardering van de gebouwonderdelen in het volgende hoofdstuk.

3.2 Stedenbouwkundige situatie

Het voormalig Joods Werkdorp is gelegen aan de westelijke rand van de Wieringermeerpolder, tussen Wieringerwaard en Slootdorp. Het voormalige werkdorp ligt op de hoek van de Waardweg en Nieuwesluisweg. Het Waardkanaal scheidt de Wieringermeerpolder met de Waardpolder. De barakken op het achterliggende terrein zijn niet meer aanwezig.

3.3 Exterieur

3.3.1 Bouwmassa

Het gebouw heeft een rechthoekig grondplan en een asymmetrische opzet met aan de zuidzijde onder de kap twee bouwlagen, aan de noordzijde één laag en aan de westzijde drie bouwlagen. Het gebouw bestaat uit een hoofdvolume en een westelijke uitbouw, op deze overgang staan twee schoorstenen. Het zadeldak is gedekt met verbeterde rode Hollandse pannen en heeft een zinken mastgoot en zinken hemelwaterafvoeren. De gevels zijn in geelrode baksteen opgetrokken en de verdieping is grotendeel zwart gepotdekseld. Het muurwerk heeft een zwart geteerde omgaande plint. Tussen plint en opgaand muurwerk bevindt zich een witte horizontale band.

3.3.2 Gevels

De zuidelijke langsgewel fungeert als voorgevel en heeft aan de linkerzijde een ingangspartij met trappenhuis. Links hiervan bevindt zich de westelijke uitbouw. De entree bestaat uit een glazen traplicht welke van de begane grond tot de kapvoet loopt en wordt afgesloten met drie bogen. Het gevelgedeelte links bestaat uit vier smalle terugliggende toiletvensters en vier vierruits ramen op de verdieping. Het woonhuis gedeelte links heeft zowel op de begane grond als de verdieping nieuw aangebrachte vensters. Het lange geveldeel aan de rechterzijde heeft zes vensterassen. Op de begane grond zit in het eerste vensteras een vierruitsraam, daarnaast een reeks van vijf grote achtdelige kozijnen met meerruits roedeverdeling in de bovenlichten. Op de gepotdekselde verdieping bevindt zich een doorlopende liggende vensterreeks met meerruits roedenverdeling in de bovenlichten.

De westelijke gevel is asymmetrisch. Een smalle paneeldeur met luifel en bovenlicht geeft toegang tot dit bouwdeel, aan weerszijden bevindt zich een meerdelig venster met meerruitsroedenverdeling. Geheel links een getoogde darsdeur. Op de verdieping zijn twee meerruits vensters. De geveltop is beschoten en heeft één meerruits venster.

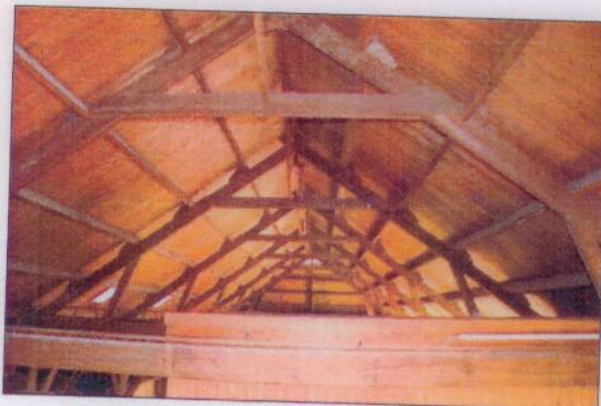
Westelijke gevel

Oostelijke- en noordelijke gevel.

Noordelijke/achtergevel

Kapconstructie

Zolderverdieping

De noordgevel/achtergevel heeft slechts één bouwlaag. Aan beide uiteinden van de gevel bevinden zich vier smalle, hooggeplaatste verticale vensters. De gevel heeft vijf grote meerdelige vensters met 24-ruitsroedenverdeling, tevens bevinden zich twee deuren in de gevel. Aan de linkerzijde een dubbele deur met zijvensters en bovenlichten en aan de rechterzijde een getoogde deur met aan de linkerzijde een kleiner meerruits venster. De linkerdeur is een latere toevoeging, dit geldt eveneens voor het vierde venster van links.

In de oostelijke gevel bevindt zich aan de rechterzijde een getoogde darsdeur. Links een vierdelig venster zoals ook toegepast in de zuidgevel en een dubbele deur welke is voorzien van zijvensters.

3.4 Constructie

De draagconstructie bestaat uit houten kolommen met draagbalken en schoren. De draagbalken en schoren zijn net als de kapconstructie in het zicht gelaten. De kapconstructie bestaat uit een eenvoudige constructie bestaand uit spanten, gordingen, korbelen, een dekbalk en een hanenbalk.

3.5 Interieur

De hal kent nog veel originele elementen, zoals het tochtportaal met vide, een deel van de oorspronkelijk hoefijzervormige bank, de trap (naar ontwerp van de interieurarchitect Paul Bromberg. In het lokaal op de begane grond is de oorspronkelijke, hoge lambrisering nog aanwezig.

In de bijkeuken, de latere spoelkeuken en de melkkamer hebben een granitovloer. In de grote keuken ligt een parketvloer (niet origineel). De spoelbakken zijn uitgevoerd in rood met wit en zwart met wit tegelwerk, dit is conform orthodox joodse religieuze opvattingen ten aanzien van voedselbereiding.¹⁷

Het vloerniveau van de verdieping van het hoofdvolume is hoger dan de verdieping van het westelijke bouwdeel. De vloer boven de dars is verlaagd waardoor er een niveauverschil van 88 cm ten opzichte van de verdiepingsvloer is ontstaan. In de ontwerptekeningen (1936) is deze vloer niet ingetekend, deze verlaging is waarschijnlijk in 1939 uitgevoerd.

In het woonhuis gedeelte (westzijde) bevindt zich een trap naar de 3^e bouwlaag, bij boerderijen was hier het knechtenkamertje. De toegepaste getoogde deur is kenmerkend voor de boerderijbouw in de Wieringermeer.¹⁸

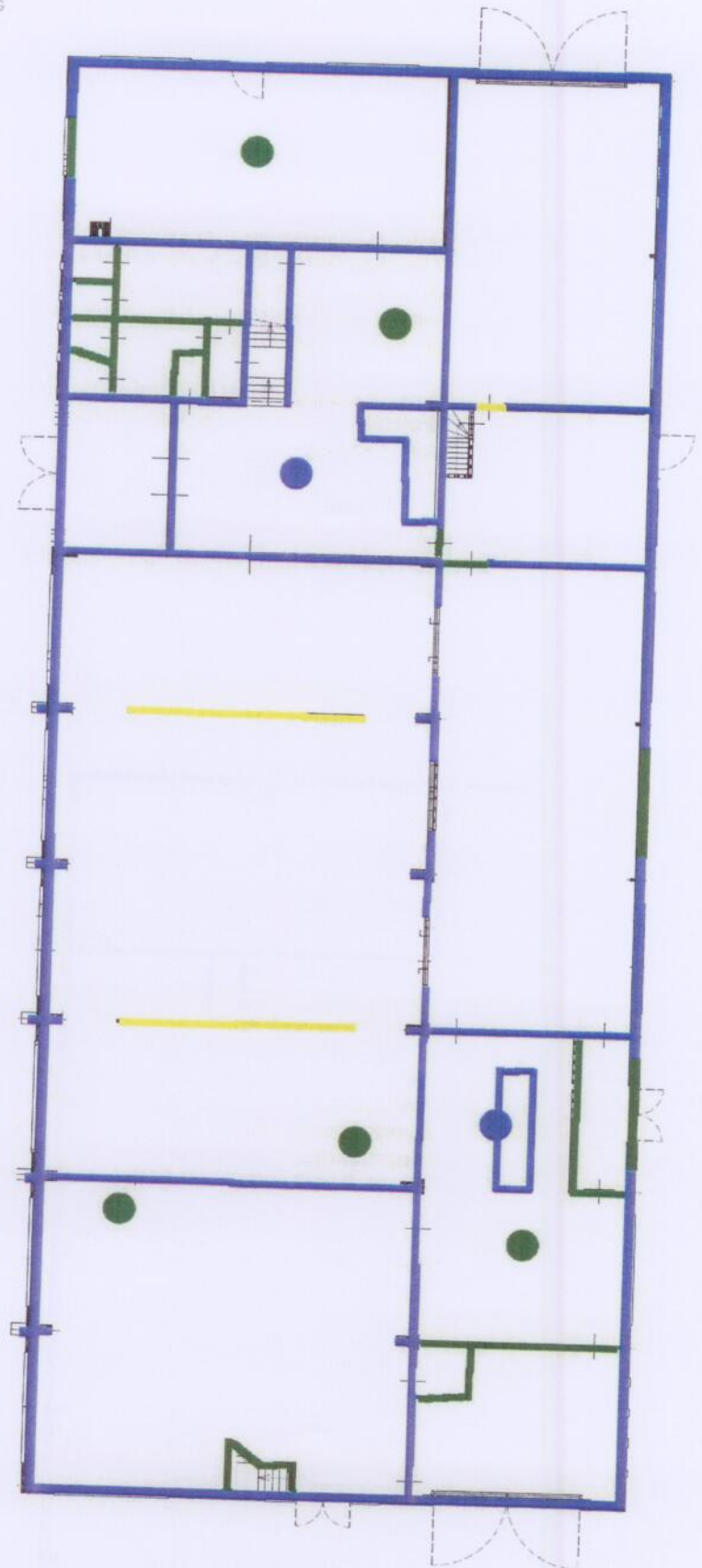
¹⁷ Er was een strikte scheiding in het bereiden van melk- en vleesproducten.

¹⁸ Rapport Els Thijssen (feb. 2012)

HYLKEMA
CONSULTANTS

ARCHITECTUUR
ERFGOED
HERONTWIKKELING

Hoofdstuk 4

Waardestelling

4.1 Inleiding

Op basis van voorgaande hoofdstukken is inzicht verworven in de bouwgeschiedenis van het voormalige gemeenschapshuis van het Joods werkdorp. Met dit inzicht wordt in dit hoofdstuk een waardering gegeven van de monumentwaarden van het pand. Deze waardering volgt de in 2009 gewijzigde richtlijnen voor Bouwhistorisch onderzoek, opgesteld door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de Stichting Bouwhistorie Nederland, de Vereniging Nederlandse Gemeenten, het Atelier Rijksbouwmeester en de Rijksgebouwendienst.

In onderstaande paragrafen wordt per onderdeel een algehele waardering gegeven. Deze waardering kan gezien worden als een zogenoemde 'interne waardestelling' en kent een onderscheid tussen indifferente, positieve en hoge monumentwaarde. Er wordt gekeken naar de relatieve waarde van de verschillende onderdelen van het object. Een interne waardestelling geeft inzicht in de monumentale opbouw van het object en biedt kansen bij ruimtelijke opgaven zoals herbestemming.

Een **indifferente monumentwaarde** wordt gegeven aan onderdelen of latere toevoegingen die niet bijdragen aan de herkenbaarheid van het object. Een **positieve monumentwaarde** kan worden toegekend aan onderdelen die in enige mate bijdragen aan de herkenbaarheid van het object. Instandhouding is gewenst, maar wijzigingen, aantastingen of verwijdering van het onderdeel met deze waarde is voorstelbaar indien een afweging van belangen daartoe aanleiding geeft. Bij herbestemming moet soms fysiek in het pand worden ingegrepen om een nieuwe functie mogelijk te maken. Deze nieuwe ingrepen dienen terughoudend en beperkt van karakter en omvang te zijn. Een **hoge monumentwaarde** wordt toegekend aan die onderdelen die de karakteristieke vorm of de essentie van het betreffende object in zich dragen. Deze onderdelen dragen in hoge mate bij aan de herkenbaarheid van het object en behoud van die onderdelen wordt daarom noodzakelijk geacht.

4.2 Exterieur

De bouwmassa is nog origineel en heeft een hoge monumentwaarde. Het aanbrengen van eventuele dakramen dient tot het minimum te worden beperkt. De dakkapel aan de westzijde is later aangebracht en heeft een indifferente monumentwaarde.

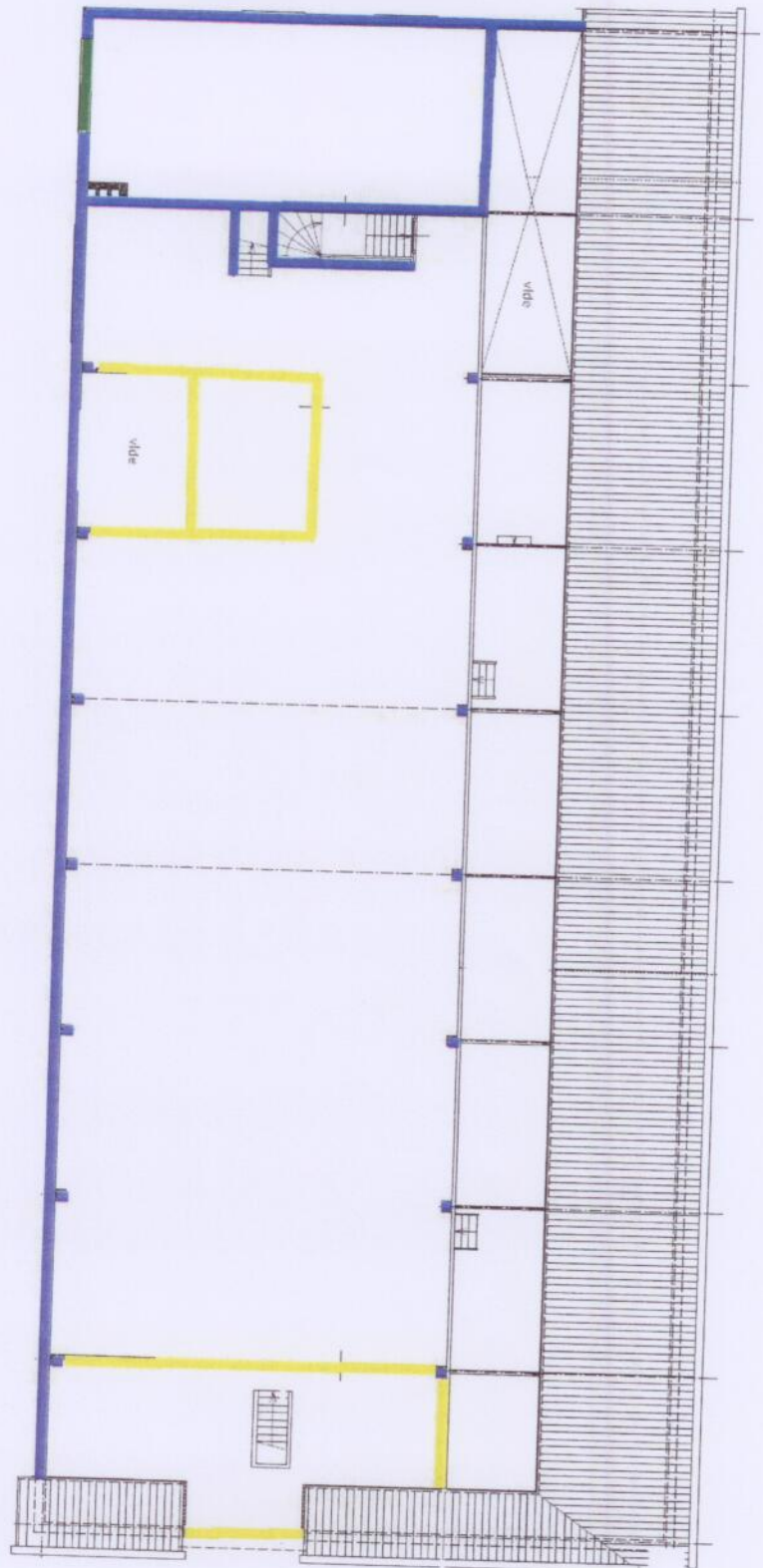
De gevels zijn nagenoeg nog origineel, enkele kleine wijzigingen aan de zuidgevel (woonhuisdeel) waar enkele vensters zijn gewijzigd of later toegevoegd en de noordgevel (achtergevel) waar twee staldeuren zijn vervangen door vensters/deuren. Overall hebben de gevels daarom een hoge monumentwaarde. De gewijzigde vensters hebben een positieve monumentwaarde.

HYLKEMA
CONSULTANTS

ARCHITECTUUR
ERFGOED
HERONTWIKKELING

- Hoge monumentwaarde, behoud noodzakelijk
- Positieve monumentwaarde, behoud wenselijk
- Indifferente monumentwaarde, aangepaste vervanging mogelijk

4.3 Constructie

Het gemeenschapshuis heeft geen bijzondere constructie, doordat de constructie grotendeels in het zicht is gelaten maakt het echter wel een wezenlijk onderdeel uit van het gebouw. De constructie (zowel draag- als kapconstructie) heeft daarom een *positieve monumentwaarde*.

Constructieve onderdelen dienen zoveel mogelijk in het zicht gelaten te worden en originele materialen dienen bijvoorkeur behouden te blijven.

4.4 Interieur

De ruimtelijke indeling is (na de restauratie in 1990) nog nagenoeg gelijk aan de situatie in 1939. Kenmerkend zijn de grote hal (met vide, tochtdeuren, lambrisering, trap en bank), de aanwezigheid van cursuslokalen, een grote eetzaal (later vergroot met de kleine eetzaal), de aanwezigheid van de keuken (met doorgeefluiken en klein kantoortje), de spoelkeuken met zijn verwijzingen naar de joodse gebruiken, de melkkamer welke verwijst naar het agrarisch gebruik en tot slot het knechtenkamertje welke verwijst naar de Wieringermeerse boerderijen. Deze indeling dient gehandhaafd te blijven en heeft een hoge monumentwaarde.

Interieurelementen met een hoge monumentwaarde:

- Trap, vide en zitbank in de hal
- Spoelbakken in de spoelkeuken

Interieurelementen met een positieve monumentwaarde:

- Hoge lambrisering in de lokalen en in de hal
- Doorgeefluiken tussen de eetzaal – keuken en eetzaal – spoelkeuken
- Inbouwkasten in de keuken
- Granitovloer in de spoelkeuken
- Nog originele deuren en deurkozijnen

4.5 Samenvatting

Bovenstaande paragrafen laten zich samenvatten naar de in dit hoofdstuk afgebeelde waarderingsplattegronden. In deze plattegronden zijn voornoemde waarderingscategorïen aangegeven op basis van de kleurcodering conform de Richtlijnen voor Bouwhistorisch Onderzoek. De gekleurde stippen geven de monumentwaarde aan van interieurelementen in de desbetreffende ruimte. In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk is uitgelegd wat de consequentie zijn van deze waarderingscategorïen voor het gebouw. De plattegronden dienen in samenhang met de bovenstaande tekst te worden beschouwd.

Situatie voor de bouw van het gemeenschapshuis, links het woonhuis voor personeel/kantoor en rechts het woonhuis voor de directie. Op de achtergrond een halve cirkel barakken. De kale Wieringermeerpolder op de achtergrond. Bron: Joods Historisch Museum.

Het gemeenschapshuis kort na realisatie. De directiewoning rechts is inmiddels afgebrand. Bron: Joods Historisch Museum.

Joodsche Werkkamp in de Wieringermeer.

Achterzijde van het gemeenschapshuis. In de lange noordgevel zitten nog twee schuifdeuren die toegang gaven tot de achterliggende berging.

Hoofdstuk 5

Advies

De monumentwaarde van het voormalige gemeenschapshuis van het Joods Werkdorp is met name te danken aan zijn algemene historische waarde en waarde vanuit de gebruikshistorie. De gebruikshistorie en algemene historische waarde zijn te danken aan de functie van Joods Werkdorp. De joodse geschiedenis is het beste af te lezen aan de nog aanwezige spoelbakken in de spoelkeuken. Maar ook door de grote eetzaal, keuken en de aanwezigheid van cursuslokalen. Tevens is de functie van boerderij nog herkenbaar, bijvoorbeeld door de aanwezigheid van de melkkamer (+ kelder), knechtkamertje, darsdeuren en grote open zolder (met de kapconstructie in het zicht).

Het pand heeft een positieve ensemble- en architectuurhistorische waarde. Deze waarde wordt mede bepaald doordat het ontwerp aansluit op de standaard-boerderij typen in de Wieringermeerpolder, maar ook door de esthetische kwaliteiten van het ontwerp. De hand van de interieurarchitect Bromberg is met name terug te vinden in de hal, waar de trap en zitbank naar zijn ontwerp zijn gemaakt.

Bij herbestemming van het gebouw dienen de elementen die mede bepalend zijn voor de monumentwaarde behouden te blijven. Naar aanleiding van een kleurhistorisch onderzoek kunnen de oorspronkelijke kleuren weer worden teruggebracht.

Hylkema Consultants
Katheleine Koornstra
Augustus 2012

HYLKEMA
CONSULTANTS

ARCHITECTUUR
ERFGOED
HERONTWIKKELING

Colofon

Project:

Bouwhistorische verkenning t.b.v. haalbaarheidsonderzoek Joods Werkdorp

Uitgevoerd door:

Hylkema Consultants BV
Contactpersoon: Ben Verfürden
Auteur(s): Katheleine Koornstra
Doelenstraat 20
3512 XJ UTRECHT
(t) 030 2328866
(f) 030 2368294
(i) <http://www.hylkemaconsultants.nl>

Verantwoording

H.B.J. Stegeman en J.P. Vorsteveld

Het Joodse werkdorp in de Wieringermeer, 1934-1941, deel 44
Stichting voor Bevolkingsonderzoek in de drooggelegde
Zuiderzeepolders (1983)

Els Thijssen

Rapportage herbestemming voormalig Joods Werkdorp Nieuwe Sluis
als Museum nieuw Joods Werkdorp, Museumadvies Els Thijssen
(februari 2012)

www.kranten.archiefalkmaar.nl	- diverse kranten
www.archiefalkmaar.nl	- historisch beeldmateriaal
www.jhm.nl	- historisch beeldmateriaal
www.watwaswaar.nl	- historisch kaartmateriaal
www.kranten.kb.nl	- diverse kranten